

Dezvoltarea abilităților emoționale, sociale și cognitive ale copiilor cu vârsta până la 7 ani

Pop Claudia

Etape în achiziționarea competențelor emoționale

Studiile arata ca prescolarii pot fi surprinzător de pricepuți în gestionarea abilităților emoționale.

Exemplu: ei pot înțelege emoțiile exprimate de copiii de aceeași vârstă cu ei în timpul unui contact social, ceea ce îi ajută în rezolvarea conflictelor. Apoi, prescolarii sunt capabili de implicare empatică în emoțiile celorlalți și își pot regla propriile emoții în diferite situații sociale pentru a minimaliza efectele nesănătoase ale emoțiilor negative și pentru a împărtăși emoțiile pozitive cu ceilalți.

În perioada preșcolară, copiii parcurg câteva etape specifice în achiziționarea competențelor emoționale.

Înainte de 2 ani

- Copiii exprimă încă de la naștere emoții, de exemplu, un zâmbet spontan care la 3-6 săptămâni se transformă în zâmbet social;
- În această perioadă exprimarea emoțională se realizează cel mai frecvent prin plâns;
- Principala achiziție din punct de vedere emoțional în primele 6 luni de viață este sentimentul de frică; aceasta se manifestă prin frica de persoane străine. La 5-6 luni, copilul e capabil să distingă persoanele cunoscute de cele necunoscute și pe acestea din urmă le respinge întorcând privirea sau refuzând să fie luat în brațe;
- În primele 24 de luni, reglarea emoțională se realizează prin comportamente de genul suptul degetului sau căutarea suportului din partea adultului (ex. privire, suport fizic).

De la 2 la 4 ani

- Între 2 și 4 ani copiii încep să vorbească despre propriile emoții;
- La această vârstă identifică și diferențiază expresiile faciale ale emoțiilor de bază (furie, tristețe, frică și bucurie);
- Tot acum copiii manifestă frecvent accese violente de furie și teama de separare;
- Copiii de 2-4 ani se angajează în “lupte pentru putere”, ceea ce duce, de cele mai multe ori, la apariția acceselor violente de furie;
- În această perioadă, copiii încep să înțeleagă cauzele emoțiilor de bază;
- La vârsta de 2 – 4 ani, copiii nu reușesc să înțeleagă că ceea ce cauzează o emoție este interpretarea și evaluarea unui eveniment sau situații de către persoană și nu situația în sine. Ei pot înțelege doar că evenimentele sunt cele care cauzează emoții;
- De asemenea, copiii pot face inferențe de genul “dacă...atunci”;
- Tot în această perioadă, copiii apelează și la strategii comportamentale de autoreglaj emoțional precum căutarea suportului adulților și căutarea proximității (apropierii) fizice a adulților.

De la 4 la 5 ani

- Identifică și diferențiază expresiile faciale ale mai multor emoții, precum furie, tristețe, frică, bucurie, rușine, mândrie, vină;
- La această vârstă identifică și diferențiază emoțiile și pe baza altor indici decât expresiile faciale (ex. tonul vocii);
- După vârsta de 3 ani, copiii încep să se simtă din ce în ce mai confortabil când sunt separați de persoane, locuri sau lucruri familiare;
- În această perioadă pot categoriza emoțiile în emoții pozitive (“bune”) și emoții negative (“rele”);
- Între 4 și 5 ani copiii manifestă interes în explorarea emoțiilor celorlalți (“Mamă, de ce plângi?” sau „De ce ești trist, tată?”);
- Copiii utilizează etichete verbale pentru diverse trăiri emoționale care se diferențiază mai greu între ele. (ex. “Nu sunt supărat, sunt îngrijorat”);
- Evaluează corect majoritatea emoțiilor, însă atribuie cauza emoțiilor unor factori externi mai degrabă decât unor factori interni (de exemplu, gândurilor unei persoane); nu înțeleg încă faptul că emoțiile sunt cauzate nu de situațiile de viață, ci de interpretarea cognitivă a situațiilor de viață;
- La această vârstă nu pot înțelege faptul că o persoană poate simți două emoții în același timp (de exemplu, o persoană poate fi tristă și furioasă);
- Între 4 și 5 ani copiii încep să înțeleagă impactul pozitiv și/sau negativ al exprimării diverselor emoții;
- Acum încep să înțeleagă și că același eveniment poate fi o sursă de emoții diferite pentru persoane diferite (de exemplu, câștigătorul concursului e fericit, iar cel care a pierdut e trist);
- Sunt capabili să amâne o recompensă imediată, dar mică, pentru o recompensă ulterioară unei activități, dar mai substanțială (de exemplu, “decât o bomboană acum, mai bine o felie de tort după ce aranjez toate jucăriile la locul lor”);
- Copiii de 4-5 ani tolerează trăirile de frustrare care nu au o soluție imediată (de exemplu, dacă sunt în autobuz și le este foame pot aștepta fără să se enerveze până la oprirea autobuzului);
- E perioada în care interiorizează regulile (regulile de comportament în diverse situații sociale sau pe cele legate de ritualuri în familie) și se supun cu ușurință lor, ceea ce înseamnă că reglarea emoțională se realizează mai ușor;
- Copiii încep să aplice singuri strategii eficiente de reglare emoțională precum: identificarea de soluții adecvate la problemele cu care se confruntă, raționalizarea sau minimizarea.

De la 5 la 7 ani

- În identificarea emoțiilor, copiii de 5-7 ani pot lua în calcul și factorii situaționali, nu doar expresiile faciale pentru a descifra un “zâmbet amar”;
- Datorită dezvoltării intense a limbajului, în jurul vârstei de 5-7 ani copiii pot identifica și denumi majoritatea emoțiilor;
- Copiilor de 5 – 7 ani nu le plac eșecurile și devin critici cu ei înșiși; este recomandată stimularea competitivității cu ei înșiși și nu cu alți copii;

- Copiii de această vârstă pot manifesta teama de separare când sunt separați de persoanele semnificative din viața lor în situații critice (de exemplu când schimbă grădinița sau când dorm în altă parte decât acasă);
- Cea mai importantă achiziție în această perioadă este dezvoltarea empatiei, adică a abilității de a fi interesat și de a înțelege emoțiile celorlalți;
- Copiii de 5 – 7 ani încep să își formeze simțul moralității și înțeleg termeni abstracți ca: onestitate, corectitudine, moralitate;
- În această perioadă înțeleg că emoțiile sunt cauzate nu de evenimentele externe sau de situații în sine, ci de interpretarea cognitivă a acestora, adică de ceea ce gândim noi despre ele;
- Copiii de 5 – 7 ani sunt capabili să își elaboreze propriile reguli de reglaj emoțional în diverse situații de joc, de interacțiuni sociale și uneori aceste reguli sunt complexe;
- Deși la această vârstă copiii apreciază prietenii de aceeași vârstă cu ei, continuă să apeleze la adulți (mai ales la părinți) pentru ajutor și ghidaj emoțional.

Etape în achiziționarea comportamentelor sociale

În achiziția comportamentelor sociale preșcolarii parcurg câteva etape specifice.

În primele 3 luni

- Copiii își explorează foarte mult propriul corp: își sug degetul, își observă mâinile, se uită spre acea parte a corpului care este atinsă de către adult și realizează ca este o persoană separată de ceilalți;
- Devin interesați de alte persoane și îi recunosc pe cei care au grijă ei;
- Se simt bine atunci când persoanele intră în contact cu ei pe perioade scurte de timp, dar frecvente; perioadele lungi de timp în care cineva se joacă pot fi prea obositoare pentru copil, iar perioadele prea lungi în care cineva nu le dă atenție îi fac să se simtă părăsiți.

Între 3 și 6 luni

- Copiii devin atenți atunci când le este rostit numele, zâmbesc spontan, disting între persoanele familiare și cele nefamiliare și manifestă disconfort la pierderea unei jucării.

Între 9 și 12 luni

- Copiii devin neliniștiți dacă sunt separați de persoana care îi îngrijește; ei încep să imite gesturi simple.

De la 1 la 2 ani

- Copiii sunt mult mai interesați să stabilească contacte cu cei din jur;
- Se recunosc în poze sau în oglindă;
- Manifestă afecțiune față de persoanele familiare (de ex. le pupă, le îmbrățișează);
- Încep să se joace singuri;
- Imită comportamentul adultului în cadrul jocului;
- Se bucură atunci când fac mici progrese;
- Încep să îi ajute pe ceilalți (ex. o ajută pe mama să adune jucăriile).

De la 2 la 3 ani

- Devin conștienți de sexul lor (ex. sunt fetiță sau baiat);
- Spun când au nevoie să meargă la baie;
- Își manifestă preferințele lor în fața adultului (de ex. „Nu vreau să iau rochița asta, nu-mi place, o vreau pe cealaltă!”);
- Se pot autoevalua: „sunt frumos/ă”, „sunt murdar/ă” etc.;
- Devin conștienți de emoțiile lor și ale celorlalți și discută despre ele;
- Apar modificări rapide ale dispoziției (ex. plâng dintr-o dată);
- Încep să simtă furie și manifestă agresivitate în comportament;
- Încep să manifeste frica față de anumite lucruri (de ex. de întuneric, de anumite jucării).

De la 3 la 4 ani

- Copiii devin mult mai independenți. Cei mai mulți dintre ei pot realiza următoarele comportamente:

- urmează instrucțiuni simple (de ex. „Spală-te pe mâini!”);
- realizează sarcini simple fără ajutor: să mănânce, să bea apă, se spală pe mâini sau își șterg nasul atunci când li se amintește;
- Devin mult mai interesați de alți copii;
- Împart jucăriile cu ceilalți, își așteaptă rândul la joc (de ex. Când copilul se dă pe tobogan);
- Inițiază jocuri împreună cu alți copii;
- Inventează jocuri;
- Apare „jocul dramatic” –copiii se prefac că sunt animale etc.

De la 4 la 7 ani

- Copiii devin mult mai conștienți de ei ca persoane și sunt interesați în a stabili relații de prietenie cu ceilalți;
- Încep să înțeleagă judecățile morale (de ex. „Copilul din parc s-a comportat urât!”);
- Se compară cu ceilalți;
- Stabilesc prietenii;
- Explorează diferențele între sexe;
- Aduc jocul dramatic mai aproape de realitate ținând cont de detalii (ex. timp, spațiul în care se desfășoară).

Etape în dezvoltarea inteligenței și gândirii

De la 1 la 3 ani

1. Stadiul reacțiilor circulare terțiare și descoperirea de mijloace noi prin experimentare activă (11/12 luni – 18 luni)

- Pentru ca actul inteligent să fie complet, sunt necesare mijloace noi de acțiune, crearea lor și căutarea acestor mijloace fiind caracteristică acestui moment;
- Conduita sfiorii: trage sfoara de care este legat un obiect pentru a-l apropia;
- Conduita suportului: trage covorul pentru a aduce mai aproape obiectul; trage fața de masă pentru a coborî obiectul;
- Experiențe pentru a vedea ce se întâmplă: de exemplu descoperind traiectoria unui obiect, copilul va căuta să-l arunce în alte moduri sau de la alte puncte de plecare;

2. Stadiul inventării de mijloace noi prin combinații mentale (18 – 24 luni):

- Soluția la problemă nu mai este tatonată, copilul fiind capabil să găsească soluția în mintea sa;

- Conduita bastonului – apropiere un obiect îndepărtat folosind un băț;

- Sfârșitul inteligenței senzo – motorii și debutul inteligenței veritabile.

3. Perioada preoperatorială sau stadiul preoperator:

- Debutază în jurul vârstei de 2 ani, cu apariția reprezentărilor mentale și posibilitățile de evocare verbală și mentală caracteristice. Această perioadă, de după vârsta de 2 ani, este marcată de achiziții, respectiv: apariția funcțiunii semiotice, apogeul gândirii egocentrice și începutul descentrării cognitive;

- Dezvoltarea inteligenței și limbajului sunt strâns legate de conduitele verbale, contribuind semnificativ la dezvoltarea gândirii. În conduita verbală distingem două etape interrogative cu influențe asupra structurării gândirii: Prima etapă este activă, în jurul vârstei de 2 ani pe care Rose Vincent a numit-o “marea identificare”, iar cea de-a doua este faza lui “de ce?” și debutează la 3 ani. Prin această întrebare copilul caută să identifice relațiile dintre obiecte, la ce folosesc acestea și care sunt efectele obiectului asupra sa.

De la 3 la 7 ani

Conform teoriei lui J. Piaget, la sfârșitul perioadei senzo-motorii, apare funcția semiotică și se referă la posibilitatea de a reprezenta un lucru (un semnificat: obiect din realitate) cu ajutorul unui “semnificant” diferențiat și care nu servește decât pentru această reprezentare: limbaj, imagine mintală, gest simbolic (J. Piaget, B. Inhelder, 1976, p. 45). Această capacitate de a reprezenta un obiect în absența sa există după vârsta de 1 an și jumătate

Funcția semiotică dă naștere la două tipuri de instrumente: simbolurile (semnificații apropiate de realitatea pe care o desemnează) și semnele care nu mai păstrează nici o asemănare cu realitatea pe care o desemnează, sunt convenționale și preluate de copil ca pe niște modele exterioare.

Au fost puse în evidență 5 conduite ce implică construirea sau folosirea de semnificații pentru reprezentarea unui obiect sau eveniment: imitația, jocul simbolic, desenul, imaginea mentală și evocarea verbală-limbajul.

Stadiul preoperator debutează la 2 ani și durează până la 7/8 ani. Are ca și caracteristici generale:

- egocentrismul gândirii: propriile dorințe și plăceri ale copilului sunt suverane, copilul nu poate înțelege faptul că ceilalți trăiesc sentimente diferite sau gândesc diferit, de aceea el este centrat pe sine însuși și are dificultăți în a corela punctul său de vedere cu al altora;
- animismul: copilul privește fenomenele și obiectele din jur ca fiind însuflețite, vii, conștiente;

- artificialismul: posibilul și imposibilul se suprapun, personaje fantastice pot interveni în viața copilului care abia după 5 ani poate să decidă asupra realității personajelor;

- “realismul” gândirii copilului se referă la materializarea elementelor de factură spirituală datorită nediferențierii între fizic și psihic.

Declinul gândirii cognitive prin descentrare are loc către vârsta de 5-6 ani, când raționamentul copilului se modifică și se observă o diminuare a răspunsurilor egocentrice

cu o acomodare mai puternică la realitatea exterioară obiectivă (Tourette si Guidetti, 2002, p. 114)

Bibliografie:

Centrul Parteneriat pentru Egalitate - CPE: *Ghid pentru cadrele didactice din invatamantul prescolar*

Nica, S. (2000): *Suport de curs. Psihologia vârștelor.*

Despre autor:

Claudia Pop este psihoterapeut în formare în cadrul Asociației de Cercetare, Consiliere și Psihoterapie Integrativă.

Revista de Psihoterapie Integrativă